

Lech Krzyżaniak, Karol Myśliwiec, Waldemar Jerke

Minshat Abu Omar. Północnowschodnia Delta

Informator Archeologiczny : badania 13, 282-284

1979

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

nel. Ponieważ opisany dom pochodzi z tegoż okresu, jest bardzo wiarygodne, że jego mieszkańcy po śmierci byli grzebani na najbliższym cmentarzu.

BIR KISEIBA
Pustynia Zachodnia

Polaka Akademia Nauk
Instytut Historii Kultury
Materialnej w Warszawie
/w ramach Combined Prehistoric
Expedition/

Badania prowadzone przez Combined Prehistoric Expedition /Southern Methodist University, Dallas Texas, IHKM PAN i Geological Survey of Egypt/ przez następujące osoby ze strony amerykańskiej: prof. dr. Freda Wendorf /dyrektor ekspedycji/ i dr. Angelę Close; ze strony polskiej: doc. dr. hab. Michała Kobusiewicza i prof. dr. Romualda Schilda, doc. dr. Hannę Więckowską; ze strony egipskiej: Bahaya Issawi oraz Achillesa Gautiera z Uniwersytetu w Gandawie. Siódmy sezon badań na Pustyni Zachodniej. Stanowiska epipaleolityczne i neolityczne.

Skupiono się na prowadzeniu eksploracji szeregu stanowisk epipaleolitycznych i wczesnoneolitycznych położonych wokół wczesnoholoceńskich plaż rozwiniętych u podnóża Skarpy Kiseiba w południowej części Pustyni Zachodniej w Egipcie.

Szczegółowej eksploracji wykopaliskowej poddano 9 stanowisk, w tym parę wielowarstwowych. Odkryto liczne struktury, jamy, domy oraz wydobyto bardzo bogate materiały zabytkowe.

Prace będą prowadzone w sezonach następnych.

MINSHAT ABU OMAR
Północnowschodnia Delta

Państwowe Zbiory Sztuki
Egipskiej w Monachium
Stacja Archeologii Śródziemnomorskiej UW w Kairze

Pracami wykopaliskowymi kierował doc. dr. hab. Lech Krzyżaniak z Muzeum Archeologicznego w Poznaniu. W pracach międzynarodowej ekspedycji wzięli udział ze strony polskiej doc. dr. hab. Karol Myśliwiec /ekspert w zakresie ceramiki/ i Waldemar Jerke /dokumentacja fotograficzna/. Finansowały PZSE w Monachium. Drugi sezon badań. Nekropole: z okresu predynastycznego /około 3300-3100 p. n. e./ oraz z okresu rzymsko-koptyjskiego /3-5 w. n. e./.

Kontynuowano badania obu nekropoli odkrytych w toku I kampanii na rozległym piaszczystym wzgórzu pochodzenia aluwialnego, położonym wśród namulów nilowych /turtle-back/, typowym elemencie krajobrazu Delt. Łącznie odkryto 119 grobów.

Na nekropoli predynastycznej odkryto 60 grobów. Regułą obrządku było grzebanie zwłok ułożonych na boku, z nogami silnie podkurczonymi i głową skierowaną na północ. W tej partii stanowiska najliczniej odkrywano pochówki stosunkowo ubogo wyposażone /w przeciwieństwie do sytuacji obserwowanej w czasie I kampanii/. Rzadziej tutaj odkrywano bogatsze groby; jedynie wyjątkową pozycję - z uwagi na swe wyposażenie - zajął grób 160.

Pochówki ubogie na ogół zawierały tylko 1-2 naczynia ceramiczne małych rozmiarów i o formie kulistej. Bogatsze groby zawierały naczynia ceramiczne "stołowe", bardzo rzadko naczynia kamienne, a także sporadycznie tylko ozdoby osobiste /naszyjniki i bransolety z paciorków z karneolu/, efektowne noże krzemienne, ostrza i zbrojniki krzemienne oraz hipotetyczne "gry".

Grób 160 niewątpliwie zajmuje czołową pozycję w zbadanej części tej nekropoli. Zawierał on szkielet dorosłej kobiety i wyposażony był m.in. w kilkanaście naczyń ceramicznych "stołowych", kilkanaście pięknych naczyń kamiennych /alabaster, łupak, porfir/ i unikatowy diadem składający się z paciorków złotych i karneolowych. Na brzuchu jednego z dużych naczyń zachowało się wyryte tam "imię Horusowe" króla Skorpiona, zagadkowego władcy panującego na krótko przed ostatecznym zjednoczeniem Egiptu. Grób 160 na tej nekropoli ma swój odpowiednik jedynie w grobie 44, odkrytym w toku I kampanii, w którym na jednym z naczyń-darów grobowych zachowało się wyryte "imię Horusowe" króla Narmera, uważanego najczęściej za poprzednika /może ojca/ króla Hor-Aha, zjednoczyciela Egiptu i założyciela I dynastii około 3100 p.n.e.

Nie ulega kwestii, że odkrycie inskrypcji /choć bardzo prostych/ związanych z królem Skorpionem i Narmerem w tej części Egiptu ma doniosłe znaczenie dla badań nad początkami państwowości staroegipskiej; badania tej nekropoli mają także ważne znaczenie dla studiów nad kształtowaniem się najstarszego osadnictwa we wschodniej Deltcie. W odróżnieniu bowiem od dotychczasowej ewidencji archeologicznej, nowe informacje z Minshat Abu Omar pochodzą z badań mających już pełną dokumentację, wykonaną zgodnie z obecnymi wymogami w tym względzie.

Z zawartości grobów predynastycznych pobrano próbki do badań specjalistycznych /C-14 i TL/ nad chronologią bezwzględną.

Na nekropoli z czasów rzymsko-koptyjskich odkryto 59 grobów, które można datować na okres początków upowszechniania się ideologii chrześcijańskiej w tej części Egiptu i jednocześnie kontynuacji niektórych elementów staroegipskiego rytuału pogrzebowego. Cechą charakterystyczną obrządku pogrzebowego na tej nekropoli było układanie zwłok w pozycji na wznak, głową na zachód. Na ogół do grobów nie wykładano żadnych przedmiotów. Rzadziej tylko znajdowano w nich np. monety, wśród których zidentyfikowano monetę rzymską z końca 4 w.n.e. Zwłoki dzieci często grzebało w naczyniach ceramicznych, m.in. w amforach. W niektórych wypadkach zwłoki pogrzebano w grobie obudowanym suchymi ceglami, przy czym cała ta konstrukcja miała kształt krzyża koptyjskiego.

W kilkunastu przypadkach zanotowano elementy rytuału staroegipskiego. Można tutaj wymienić np. grzebanie zwłok przykrytych ceramiczną trumną /bez dna/, pochówki w grobie zbiorowym /"mauzoleum"/ zbudowanym

z suszonych cegieł /konstrukcja w zasadzie wziemna/ oraz nakrywanie głów i częściowo górnych partii tułowia zmarłych plastyczną maską pogrzebową wykonaną z malowanego stiuku - przy jednoczesnym mumifikowaniu zwłok. Podobnie jak w przypadku nekropoli predynastycznej, także nekropola wczesnochrześcijańska w Minshat Abu Omar jest pierwszym, systematycznie badanym obiektem tego typu we wschodniej Deltcie.

DEIR EL-BAHARI
Świątynia Hatszepsut

Polska Stacja Archeologii
Śródziemnomorskiej
w Kairze
PP Pracownie Konserwacji
Zabytków

Badaniami kierował inż. Zygmunt Wysocki. W pracach uczestniczyli również z ramienia Polskiej Stacji Archeologii Śródziemnomorskiej w Kairze: dr Janusz Karkowski /kierujący pracami epigraficznymi/, dr Włodzimierz Godlewski, mgr Franciszek Pawlicki, mgr Krystyna Polaczek, mgr Maciej Witkowski oraz fotograf Zbigniew Doliński; Pracownie Konserwacji Zabytków były reprezentowane przez architektów inż. W. Poloczanina i inż. A. Stefanowicza, elektryka K. Bielenię oraz kamieniarza W. Surzyna. Finansował rząd egipski. XIX kampania badawczo-konserwatorska. Świątynia Hatszepsut.

Prace restauratorskie skoncentrowane były na odbudowie platformy osłonowej nad zachodnią częścią świątyni oraz w Górnym Portyku, gdzie kontynuowano rekonstrukcję wewnętrznego rzędu kolumn. Południową część portyku przykryto architrawami, płytami stropowymi i ciągami gzymsów.

Przeprowadzono studia egiptologiczne nad zachodnią ścianą Górnego Portyku, głównie nad tzw. "tekstem koronacyjnym Hatszepsut", który po śmierci królowej przekuty został na scenę i tekst Totmesa I. W oparciu o analogie z opublikowanymi niedawno fragmentami tekstu Hatszepsut na blokach tzw. "świątyni barki" z Karnaku osiągnięto znaczny postęp w rekonstrukcji fragmentarycznie zachowanej wersji tegoż tekstu w Deir el-Bahari. Zlokalizowano ponad 20 dużych fragmentów tekstu na blokach z "lapidarium". Ponadto dr J. Karkowski określił na podstawie bloków z Deir el-Bahari miejsce tych fragmentów tekstu, których nie udało się zlokalizować francuskim egiptologom w oparciu o bloki z Karnaku. Kontynuacja badań nad ścianami sanktuarium słonecznego doprowadziła do identyfikacji kilkunastu dużych fragmentów przedstawiających scenę ofiarną i zawierających tekst, którego inne kopie zachowane są w Luksorze i Karnaku.

W ramach szerokiego programu publikacji poszczególnych części świątyni przeprowadzono w tej kampanii następujące prace:

1. Badano historię budowy świątyni ze szczególnym uwzględnieniem zmian w pierwotnych założeniach, wprowadzonych już po częściowym wykona-